

AB

AKADEMICKÝ BULLETIN

Akademie věd
České republiky

interní e-magazín AV ČR 02 2023

For
English,
click
here

OPEN ACCESS

Jak se stavíme k otevřenému publikování

Liberecký kraj chce, aby
TOPTEC zůstal v Turnově

Věda podle vzoru žena:
když jen slova nestačí

Za příběhem jednoho
etymologického slovníku

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

v únorovém čísle e-časopisu *AB / Akademický bulletin* se podrobněji věnujeme tématu otevřeného publikování, respektive publikování formou takzvaného Open Access.

Výzkumné instituce včetně Akademie věd ČR zpřístupňují v režimu Open Access výsledky bádání nejen kolegům-odborníkům, ale také tvůrcům veřejných politik i veřejnosti, jež se o badatelské výstupy stále intenzivněji zajímá. Pokud naše výzkumy čerpají finanční podporu z veřejných prostředků, je tento zájem i pochopitelný. Práce vědců a vědkyň tak mohou ve veřejném prostoru nacházet mnohem širší odezvu a uplatnění. Dobře to vystihuje motto: „Špičkový výzkum ve veřejném zájmu“.

Myšlenka otevřeného přístupu k vědeckým informacím nabírá na významu a akademická obec se k ní často vyjadřuje. Potvrzuje to mimo jiné debata, kterou na téma Open Access uspořádala v lednu 2023 v sídle Akademie věd ČR na Národní třídě v Praze Učená společnost. Souhlasné i kritické názory, které zazněly, rezonují vědeckou komunitou a dokládají, že jde o živé téma. Ve svém důsledku se totiž dotkne i hodnocení výzkumu.

Kolegové a kolegyně jsou s konceptem Open Access obeznámeni. V některých oborech je sdílení výsledků či postupů běžnou praxí, v jiných se postupně prosazuje. V této souvislosti stojí za zmínku, že na podzim roku 2022 vzniklo v Knihovně Akademie věd ČR specializované oddělení, které by mělo pracovištím pomoci využívat možnosti Open Access naplno. O tématu otevřeného publikování se více dočtete v rozhovoru s Jiřím Homolou z Akademické rady AV ČR.

Přeji vám inspirativní čtení.

Markéta Pravdová

Dear colleagues,

The focus of the February issue of the *AB / Academic bulletin* e-magazine is on the topic of open access.

Research institutions, including the Czech Academy of Sciences, are making research results available via the open access model not only to research colleagues, i.e., experts in the field, but also to public policy makers and the general public whose interest in research findings is progressively increasing. We can consider this interest understandable, especially in cases when the research receives financial support from public funds. The work of researchers can thus garner a much wider response and application in the public sphere. The Academy's motto, 'Top research in the public interest', seems to encompass this aptly.

The idea of open access to scientific information is gaining momentum and is a hot topic for the academic community. This was confirmed, among other things, by the debate on open access, organised by the Learned Society in January 2023 at the headquarters of the CAS on Národní Street in Prague. The shared opinions, both in favour and critical of open access publishing, resonate with the scientific community and prove that this is at present a topical issue, as it is also research evaluation that open access publishing will inevitably affect.

Our CAS colleagues are familiar with the concept of open access. In certain fields, sharing results and procedures is common practice; in others, it is gradually gaining ground. In this context, it is worth mentioning that in the autumn of 2022, a specialised department was established in the Library of the CAS to help the CAS institutes fully utilise open access opportunities. You can read more about the topic of open access publishing in an interview with Jiří Homola from the Academy Council of the CAS.

I wish you an inspiring read.

Markéta Pravdová

EDITORIAL

Úvodní slovo – Markéta Pravdová
členka Akademické rady AV ČR 2

KRÁTKÉ ZPRÁVY

Z Akademie 4

TÉMA

Cesta k otevřenému publikování
Open access často vzbuzuje v badatelských kruzích
debaty. Jak se vědci a vědkyně z pracovišť k otevřenému
publikování stavějí? A co o modelu, v němž jsou vědecké
poznatky dostupné každému, kdo o ně projeví zájem, říká
Jiří Homola z Akademické rady AV ČR? 6

NÁZORY

Ženy ve vědě: když jen slova nestačí 12

Z PRACOVIŠŤ

Za příběhem jednoho
etymologického slovníku 14

KNIHY

Nové knihy 16

TOPIC

The Road to Open Access Publishing
Open access is often a hot topic in academic circles.
How do the CAS researchers feel about open access
publishing? And what does Jiří Homola from the
Academy Council of the CAS have to say about this
model in which scientific knowledge is made freely
available to all? 18

SUMMARY

Věda fotogenická 24

**VĚDA
NA DOSAH**

A

**Poslouchejte podcast
Akademie věd ČR**

Každý týden nová epizoda!

Inspirativní rozhovory s vědci a vědkyněmi

Akademie věd
České republiky

Google Podcasts • Spotify • Apple Podcasts

Helena Langšádlová navštívila Ústav experimentální botaniky AV ČR

Přerod poznatků základního výzkumu do praxe a doslovná ochutnávka plodů výzkumu aplikovaného. Tak by se dala shrnout návštěva ministryně pro vědu, výzkum a inovace Heleny Langšádlové v [Ústavu experimentální botaniky AV ČR](#) v pražských Lysolajích. Vědci ministryni představili 7. února 2023 výsledky pracoviště a provedli ji po laboratořích. Návštěvu završila degustace jablek vyšlechtěných ústavem. Setkání se zúčastnila i předsedkyně Eva Zažímalová, která tak navštívila své domovské pracoviště.

Více se dočtete [zde](#) »

Akademie věd ocenila Petera Urbanitsche, odborníka na dějiny habsburské monarchie

Habsburská monarchie 19. století a dějiny její samosprávy, politické kultury a školství. Především těmito vědními oblastmi se zabývá Peter Urbanitsch. Za přínos historickým vědám a letitou spoluprací s českými kolegy obdržel 22. února 2023 ve vile Lanna čestnou medaili Františka Palackého. Ceremoniál se konal za přítomnosti rakouské velvyslankyně Bettiny Kirnbauer. „Peter Urbanitsch přebírá medaili, která nese jméno Františka Palackého, což můžeme považovat za příznačné. Ve výzkumu se totiž zabýval i osobností jeho syna, geografem Janem Palackým,“ připomněla Eva Zažímalová českou stopu v díle rakouského historiografa.

Více se dočtete [zde](#) »

TOPTEC zůstane v Turnově, výstavbu prostor podporuje také Liberecký kraj

Hejtman Libereckého kraje Martin Půta (na snímku vpravo) podpořil 17. února 2023 na setkání s předsedkyní Akademie věd ČR Evou Zažímalovou a vedením [Ústavu fyziky plazmatu AV ČR](#) setrvání [Centra TOPTEC](#) v Turnově. Aplikační pracoviště, jehož přítomnost v regionu pozitivně ovlivňuje průmyslová odvětví, plánuje výstavbu nových prostor. Stěhovat by se mělo do konce roku 2025. Centrum TOPTEC je pracovištěm zmíněného Ústavu fyziky plazmatu AV ČR. Vzniklo v roce 2011 a během jedné dekády si vybudovalo vynikající jméno nejen v regionu, ale i na mezinárodním „kolbišti“. „Jako aplikační pracoviště se zaměřuje na ultrapřesnou a speciální optiku a spolupracuje s partnery z průmyslové sféry. Soustřeďuje se hlavně na transfer poznatků a vývoje do praxe,“ vyzdvihuje ředitel Ústavu fyziky plazmatu AV ČR Radomír Pánek a dodává, že například pro sondu Solar Orbiter, kterou Evropská kosmická agentura v roce 2020 vypustila ke Slunci, vyvinulo a vyrobilo dvě zobrazovací zrcadla teleskopu-koronografu METIS.

Více se dočtete [zde](#) »

ÚOCHB a Gilead Sciences znovu spouští společný výzkumný program

Ústav organické chemie a biochemie AV ČR a farmaceutická společnost Gilead Sciences oznámily 1. února 2023 obnovení programu Gilead Sciences Research Centre at IOCB Prague. Zaměří se na oblasti s naléhavými a nena-
plněnými zdravotními potřebami. Gilead poskytne finanční podporu a bude spolupracovat na projektech v oblasti virových, zánětlivých a onkologických onemocnění.

Více se dočtete [zde](#) »

Výročí tahouna světové astronomie: 60 let Evropské jižní observatoře

Továrna na vědu. I tak se přezdívá Evropské jižní observatoři. Loni špičková vědecko-technická mezivládní organizace oslavila šedesát let od založení – a s ní i čeští vědci, kteří se už patnáct let účastní jejich výzkumů. Jako připomínku obou výročí uspořádal Senát Parlamentu ČR ve spolupráci s [Astronomickým ústavem AV ČR](#) 21. února 2023 konferenci ve Valdštejnském paláci v Praze.

Více se dočtete [zde](#) »

Etiku environmentalismu a nových technologií bude zkoumat nové centrum

Jak rozlišit eticky přijatelné a nepřijatelné způsoby využití nových technologií? Jak nastavit pravidla, která mají v naší společnosti regulovat vývoj a využívání umělé inteligence? To jsou otázky, jimiž se budou zabývat v Centru pro environmentální a technologickou etiku – Praha. Vzniklo při [Filosofickém ústavu AV ČR](#) a činnost zahájilo 24. ledna 2023.

Více se dočtete [zde](#) »

ERC grant ve výši dvou milionů eur získal jediný Čech. Podpoří výzkum biodiverzity

Biologická rozmanitost dramaticky klesá a mnoha druhům hrozí vyhynutí. Která společenstva přežijí? Ta s velkým množstvím rozmanitých druhů? Nebo naopak ta, v nichž jeden druh převládne? Výzkum zaměřený na udržování rozmanitosti v přírodě podpoří prestižní evropský grant ERC Consolidator ve výši dvou milionů eur. Získal jej Jan Hřček z [Biologického centra AV ČR](#) – z České republiky uspěl jako jediný. „Ukazuje se, že změny v populacích mohou být rychlé. Během několika málo generací se mohou změnit vlastnosti organismů, například nastavení imunitního systému nebo metabolismu,“ vysvětluje vědec.

Více se dočtete [zde](#) »

CESTA K OTEVŘENÉMU PUBLIKOVÁNÍ

O publikování výsledků v modelu Open Access se ve vědecké komunitě opakovaně vedou diskuse. **Je tato otevřená stezka perspektivní? Jak se prosazuje v Akademii věd ČR?**

Open Access často vzbuzuje v badatelských kruzích debaty. Jak se vědci a vědkyně z pracovišť k otevřenému publikování stavějí? Co o modelu, v němž jsou vědecké poznatky dostupné každému, kdo o ně projeví zájem, říká člen Akademické rady AV ČR a první místopředseda Rady pro výzkum, vývoj a inovace **Jiří Homola**?

Open Access publikování je moderní trend ve sdílení výsledků výzkumu. Jak je to s publikováním výsledků výzkumu obecně?

Výsledky vědecké práce jsou chráněny autorskými a průmyslovými právy. Na rozdíl od průmyslových práv duševního vlastnictví, tedy například patentů, vznikají autorská práva s dílem a nepotřebujeme pro ně žádný zvláštní úkon. Autor rozhoduje, kdo a jak může jeho dílo užívat – třeba tím, že udělí licenci k jeho zveřejnění ve formě publikace ve vědeckém časopise.

Jak tento proces vypadal dříve?

Historicky se publikování výsledků zakládalo převážně na tradičním modelu. Autor udělil licenci vydavateli časopisu, který jej poskytnul čtenáři, výzkumné instituci nebo knihovně na základě předplatného daného časopisu.

Co tedy nakonec změnilo tradiční model?

Iniciativy volající po otevřenějším sdílení dat jsou starší než internet. Teprve jeho rozmach v osmdesátých a devadesátých letech minulého století ale umožnil, aby se koncept otevřeného přístupu prosadil naplno. Nové možnosti sdílení výsledků vyústily v první veřejné repozitáře, jako je například [Arxiv](#), a časopisy, které veřejnosti nabídlý přístup k článkům, aniž by za něj musela platit. Pro model

se vžilo právě označení Open Access. V současnosti reprezentuje soubor principů a nástrojů, které dovolují autorům sdílet výsledky výzkumu bez poplatků či jiných bariér.

Jak původní myšlenka otevřeného přístupu za více než dvě dekády pokročila?

Na počátku jedenadvacátého století jí pomohly celosvětové iniciativy a deklaráce o publikování v otevřeném přístupu. Například [Budapest Open Access Initiative – 2002](#), [Bethesda Statement on Open Access Publishing – 2003](#), [Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities – 2003](#). Zareagovaly na rozvoj internetu jako média pro distribuci znalostí.

Co se dělo v dalších letech?

Open Access publikování podpořily vlády v mnoha vědecky rozvinutých zemích ve veřejných politikách. Jako důležité se v tomto ohledu ukázaly evropské iniciativy [Plan S – 2018](#), [Horizon 2020](#), [Horizon Europe](#) a globálně [UNESCO Recommendation on Open Science – 2021](#). Významný krok udělala nedávno také americká vláda. Rozhodla, že do konce roku 2025 musejí všechny vládní agentury zajistit, aby výsledky výzkumů, které jsou financované z veřejných prostředků, byly bez prodlení zpřístupněny veřejnosti.

Považujete to za signál na podporu otevřeného publikování?

Ano. Jasně to ukazuje, že se Open Access stává standardní součástí vědeckého prostředí. Způsoby realizace se samozřejmě podrobují dalším diskusím a rozpracovávají se.

Výhody ale určitě doprovázejí i negativa. Jsou klady a záporů v rovnováze?

Každá velká změna má svá pro a proti. Za výhodu pokládám významně větší čtenářskou obec. Nejde jen o to, že si článek přečtou na počítači nebo mobilu čtenáři po celém světě. Rozšiřuje se i jejich okruh. S vědeckou prací se tak

seznamují kolegové z oboru i veřejnost. Jelikož se výsledky stále častěji prezentují i na sociálních sítích, vytváří Open Access podmínky, aby se lépe sdílely informace mezi autory, veřejností i tvůrci veřejných politik.

! Jaké další výhody byste vyzdvihnul?

Rychlejší využití výsledků. Přístupné jsou online bezprostředně po přijetí, což komunitě umožňuje, aby se s novými výsledky seznámila a využila je pro urychlení vlastního výzkumu. Myslím, že tato přednost získá na významu s dalším rozvojem umělé inteligence a chytrých nástrojů pro strojové vyhledávání. Pomůžou totiž otevřené informační zdroje efektivně vytěžovat. Povede to ke zrychlení výzkumných prací a nakonec i k omezení „repetitivních“ výstupů a účinnějšímu vynakládání veřejných prostředků. Jak důležité je rychlé a flexibilní sdílení dat pro řešení globálních výzev, jsme se přesvědčili při boji s pandemií covidu-19.

! Pojdme také k negativům...

Obvykle jde o nároky a náklady na zabezpečení vědeckých dat a související obavy z jejich ztráty a zneužití. Pro využití dat třetími stranami proto musíme zvolit vhodnou licenční politiku a dbát na bezpečnost při uchovávání a strukturované sdílení dat. Tedy určit, kdo a za jakých podmínek k nim může přistupovat. S tím se pojí náklady na vybudování odpovídající infrastruktury.

! A co poplatky vydavatelům, má rozvoj otevřeného publikování vliv i na ně?

Náklady na otevřené publikování jsou v tuto chvíli relativně vysoké. Pohybují se od tisícovky do více než deseti tisíc dolarů za jeden článek. Často jsou reálně ještě vyšší kvůli systému „zdvojených“ poplatků. Situace se ale mění, uzavírají se nové generace takzvaných transformačních smluv s vydavateli.

! Co jimi myslíte?

V takzvaných hybridních Open Access časopisech, které publikují články v tradičním i otevřeném režimu, dochází k tomu, že autoři platí poplatek za Open Access publikování a jejich instituce zároveň platí předplatné. Transformační smlouvy mezi institucemi a vydavateli přesměrovávají část poplatků „za čtení“ na podporu publikování v režimu Open Access.

! V čem ještě vidíte nebezpečí?

Hrozí, že Open Access prohloubí rozdíly mezi rozvinutými a méně rozvinutými ekonomikami. Sice umožní číst publikované práce po celém světě takřka bez bariér, ale vědcům z chudších zemí omezí možnosti ve stejných časopisech publikovat kvůli vysokým finančním nákladům. Stejně jako nalezení vyvážených smluvních vztahů s vydavateli tomu musíme v dalších letech věnovat pozornost. Pokud se tyto problémy podaří vyřešit a Open Access udržitelně nastavit, pomůže to rychlejšímu a účinnějšímu sdílení výsledků výzkumu a v důsledku i k jeho vyšší kvalitě a efektivitě.

prof. Ing. JIŘÍ HOMOLA, CSc., DSc.

člen Akademické rady AV ČR

Jako vědec se věnuje biofotonice, především optickým biosenzorům. V roce 2022 se stal prvním místopředsedou Rady pro výzkum, vývoj a inovace. V minulosti vedl Ústav fotoniky a elektroniky AV ČR. Publikoval více než 170 vědeckých prací (více než 21 tisíc citací, h-index 61). Odpovídá za koordinaci přípravy a průběhu hodnocení pracovišť Akademie věd ČR a koordinaci této agendy s národním systémem hodnocení. Součástí jeho agendy jsou také aktivity v oblasti Open Science.

Každá velká změna má svá pro a proti. Za výhodu pokládám významně větší čtenářskou obec. Nejde jen o to, že si článek přečtou na počítači nebo mobilu čtenáři po celém světě. Rozšiřuje se i jejich okruh. S vědeckou prací se tak seznamují kolegové z oboru i veřejnost. Jelikož se výsledky stále častěji prezentují i na sociálních sítích, vytváří Open Access podmínky, aby se lépe sdílely informace mezi autory, veřejností i tvůrci veřejných politik.

Jiří Homola, člen Akademické rady AV ČR

▼ Fenomén otevřeného publikování tedy stále roste...

Skutečnost, že vydavatelé zavádějí Open Access časopisy či umožňují Open Access publikování individuálních článků v periodiku, které původně používalo poplatkový model, nesouvisí pouze s tlakem vědecké komunity a s výhodami, které jsem zmínil. Vědecké publikování se stalo silným mediálním odvětvím. Odhaduje se, že na světě vychází okolo třiceti tisíc vědeckých časopisů. Strmě vzrůstající produkce publikací přivádí stále nová vydavatelství a časopisy. Meziročně počet vědeckých periodik roste o pět až sedm procent.

▼ Je tedy původní model ještě udržitelný?

Kvůli vzrůstajícím publikačním výdajům je nákladný a dlouhodobě těžko udržitelný. Problém je ale obecně složitější. Jednou z výzev proto bude posoudit, jakou službu vědecké časopisy ve srovnání s Open Access repozitáři poskytují a jakou hodnotu pro komunitu mají, a toto rozhodnutí propojit s nastavením nároků a rozpočtů grantových projektů. Souvisí to i s hodnocením návrhů projektů a jejich výsledků, u kterých se bude muset více upřednostňovat kvalita před kvantitou.

▼ Mluvil jste o každoročním nárůstu počtu vědeckých časopisů. Měl jste na mysli i predátorské časopisy?

Nemusí nutně jít o predátorské časopisy, které těží z publikačního modelu Open Access, ale zároveň nedisponují kvalitním recenzním řízením a vědecká komunita je nevnímá jako kvalitní a důvěryhodné. Vedle nekvalitních či dokonce predátorských časopisů totiž existují a vznikají i kvalitní, které poskytují publikování v režimu Open Access.

▼ Jak poznáme kvalitní časopis od predátorského?

Říct, jaká kritéria by měla splňovat kvalitní důvěryhodná periodika, umíme poměrně dobře. Rozpoznat časopis, který je „prvoplánově“ predátorský, je také relativně snadné. U časopisů v „šedé zóně“ to často lze, ale pokaždé to není jednoduché. Metody, jak určit predátorské časopisy, používají mnoho kritérií. Časopisy se navíc v čase vyvíjejí a nemůže se o jejich charakteru rozhodnout jednou provždy. Proto musíme mít na pracovištích nastavený kontrolní systém.

▼ Jaký?

Takový, který zajistí, že se před odesláním rukopisu do časopisu posoudí nejen obsah rukopisu, ale i volba periodika, do něhož se zasílá. V Akademii věd se v minulém roce konalo školení. Zástupci pracovišť získali doporučení, jak při rozpoznávání predátorských časopisů postupovat, a také sdíleli své pozitivní i negativní zkušenosti.

▼ Jaký je vztah Open Access k hodnocení výzkumu?

Je v souladu se snahou o odpovědné hodnocení. V něm se výsledky nehodnotí podle impakt faktoru časopisů, v nichž vyšly, ale podle jejich reálného dopadu – tedy jak je přijala vědecká komunita ve smyslu citací nejen v časopisech, ale i v patentech, veřejných politikách, zprávách, sociálních médiích... Potvrzují to i mezinárodní deklarace – například [San Francisco Declaration on Research Assessment](#) z roku 2013, nejaktuálnější [Agreement on Reforming Research Assessment](#) z roku 2022.

▼ Předchozí národní systém hodnocení, takzvaný kafemlejek, ale predátorským časopisům nahrával...

Do vědeckého prostředí se pokaždé promítne, jak se hodnoticí systém nastaví. Má tendenci se kritériím částečně přizpůsobovat, publikační praxi vědců a institucí nevyjímaje. Kafemlejek nezjišťoval kvalitu a přínosy publikované vědecké práce, ale mechanicky „bodoval“ výsledky podle typu výstupu. Určitě tak zavinil, že se přijímaly i predátorské časopisy. Bez kontroly kvality je totiž zařadil na stejnou úroveň jako periodika s odpovědným recenzním systémem.

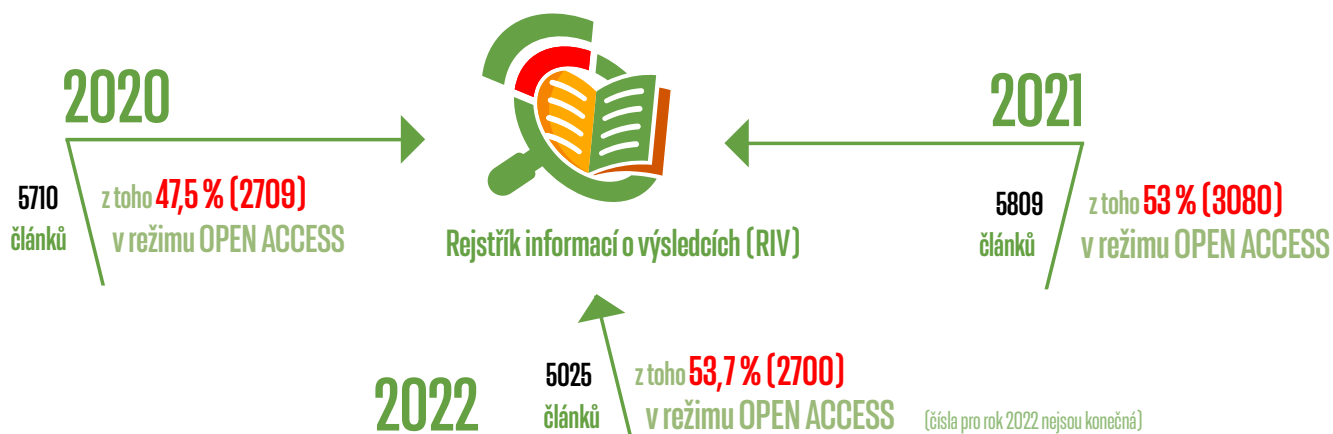
▼ Metodika M17+ zavedenou praxi mění?

Současný systém je krok dopředu. I v jeho případě ale zachycení publikací v predátorských časopisech vyžaduje dostatečnou pozornost poskytovatele. Zároveň se systém musí zaměřit na kvalitu a přínosy výsledků spíše než na to, v jakém časopise či v jakém množství se publikují.

▼ Máme v Akademii věd mechanismy, které by vědce a vědkyně upozorňovaly na nebezpečí publikování v predátorských časopisech?

O predátorských časopisech jsme ve vedení Akademie věd diskutovali. Doporučení vydala i Vědecká rada. S pracovi-

KOLIK ČLÁNKŮ Z PRODUKCE PRACOVIŠŤ AKADEMIE VĚD ČR JE ZPŘÍSTUPNĚNO V REŽIMU OPEN ACCESS?

šti jsme se shodli, že se problematice musíme dále věnovat. Vzhledem k rychlému vývoji ve vědeckých médiích a množství časopisů, v nichž naši pracovníci publikují, si ale jen těžko představím centrální systém, který by poskytoval vždy aktuální seznam publikačních „hrozeb“ ve všech oborech, jež rozvíjíme. Publikační strategie a kontrolní mechanismy se musejí nastavit s ohledem na oborová specifika – proto hlavní roli hrají orgány pracovišť.

! Jak se vědci z pracovišť k Open Access stavějí?

Míra přijetí je různá. V oborech, jako jsou matematika, informatika a teoretická fyzika, je otevřené sdílení publikací, zdrojového kódu a dat již poměrně běžnou praxí. Open Access se ale postupně prosazuje i v dalších disciplínách – byť ne tak rychle. Svou úlohu sehrávají relativně vysoké poplatky a jestli poskytovatel finančních prostředků na výzkum, který se chystá publikovat, vyžaduje nebo doporučuje publikování v režimu Open Access.

! Reflektují význam Open Access i čeští poskytovatelé?

Ano. Například Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vyžaduje publikování výsledků formou Open Access v programech [Jan Amos Komenský – Špičkový výzkum](#),

a [Národního plánu obnovy – Exceles](#). Technologická agentura v programech [SIGMA](#) či [KAPPA](#) a dalších požaduje poskytování výzkumných dat a u vybraných programů i otevřený přístup k vybraným druhům výsledků. Grantová agentura považuje poplatky za publikování formou Open Access za uznatelné náklady.

! Jak jsme na tyto změny připraveni v naší instituci?

Už delší dobu funguje institucionální repozitář. Zajišťuje ho Knihovna Akademie věd. Do něj lze vkládat plné texty publikací i výzkumná data. Prostřednictvím uložení plných textů v repozitáři můžeme naplnit takzvanou Zelenou cestu Open Access. Možností, jak podpořit rozvoj Open Access, je ale víc. I proto rozšiřujeme centrální podporu.

! Můžete být konkrétnější?

V Knihovně vzniklo na podzim 2022 oddělení pro otevřenou vědu. Pracovištím nabízí odbornou podporu – ať už při nastavování jejich systému pro uchovávání či publikování dat, tvorbě plánů správy dat nebo výběru datového repozitáře pro jejich uložení. Nový útvar jim pomůže, aby náležitě využívala možností Open Access jako jednoho z klíčových nástrojů na cestě k otevřenému přístupu k vědeckému poznání.

KNIHOVNA AKADEMIE VĚD ČR A OTEVŘENÉ PUBLIKOVÁNÍ

Knihovna Akademie věd ČR zabezpečuje repozitář ASEP. Jeho databáze obsahuje bibliografické záznamy výstupů vědců od roku 1993, od roku 2012 umožňuje vkládat plné texty, od roku 2018 i datové soubory. Data jsou veřejně přístupná v online katalogu depozitáře, případně v jeho analytice, ve které lze najít přehledy o výstupech – od ústavů až po jednotlivé badatele. Vedle toho Knihovna AV ČR koordinuje přípravu Evropského cloudu pro otevřenou vědu. Sloužit by měl k ochraně a rychlejšímu sdílení dat a výsledků výzkumu v souladu s FAIR principy. Knihovna šíří mimo jiné osvětu v boji proti predátorským časopisům. V tomto směru se s [Filosofickým ústavem AV ČR](#) a dalšími organizacemi podílí na projektu [Stop Predatory Practices](#), který vyvinul otevřený výukový modul v češtině a angličtině a významně přispívá k popularizaci tématu.

A VĚDA A VÝZKUM

Akademie věd
České republiky

Oficiální magazín AV ČR

Populárně-naučné časopisy ZDARMA

Všechna periodika, která Akademie věd ČR vydává, jsou zdarma
online na stránkách www.avcr.cz/casopisy.

www.avcr.cz

ŽENY VE VĚDĚ:

když jen slova nestačí

Upozornit na nevyužívaný potenciál žen-vědkyň se snaží Mezinárodní den žen a dívek ve vědě. Jak se do něj zapojil Ústav fyzikální chemie J. Heyrovského AV ČR a co můžeme pro popularizaci tématu udělat, popisuje Miroslava Macháčková.

Mezinárodní den žen a dívek ve vědě se slaví 11. února s cílem podpořit ženy v zapojení do výzkumu. Mezi absolventy vysokých škol totiž sice ženy převažují, jejich zastoupení na vědeckých pracovištích tomu ale neodpovídá. V [Ústavu fyzikální chemie J. Heyrovského AV ČR](#) jsou ženy mezi výzkumníky zastoupeny z 34 %. Pracují na pozicích vědkyň, doktorandek a vysokoškolaček ve vědeckých týmech. Čím vyšší je pozice, tím je ale procento jejich zastoupení nižší. Jde bohužel o typický obrázek i v prostředí Akademie věd ČR. O talentované kolegyně přicházet nechceme. Vycházíme proto zaměstnankyním vstříc, popularizujeme a vzděláváme. Zdá se ale, že to stále nestačí.

PODPORA OD ZÁKLADŮ

Naše pracoviště nosí ocenění HR Award. Museli jsme proto měnit interní postupy a zavádět nové. Mysleli jsme i na ženy a pracující rodiče. Pracujícím nabízíme zkrácené úvazky, práci z domova či pružnou pracovní dobu. Rodiče mohou čerpat příspěvky ze sociálního fondu na dětskou rekreaci. Dále jsme zavedli Gender Equality Plan a zřídili pozici ombudsmana/ky k problematice obtěžování.

V kolektivní smlouvě jsme stanovili, že se smlouvy rodičů prodlouží do konce rodičovské dovolené a dále o tři roky, aby měli pro atestaci výsledky, se kterými uspějí. Loni jsme pořádali pro děti Science Camp, abychom pomohli s péčí o ně před zahájením nového školního roku. Vítejte, že Akademie věd ČR při udělování Luminy quaeruntur a Prémie Otto Wichterleho bere ohled na délku rodičovské dovolené.

OD KOLÉBKY AŽ PO DŮCHOD

Vzdělávání dalších vědeckých generací se dlouhodobě věnuje Květoslava Stejskalová. Naši vědci, vědkyně, studenti a studentky vedou chemické workshopy či semináře

a spolupracují na popularizaci. Věnujeme se dětem od mateřské školy, studujícím na středních i vysokých školách a přednášíme i pro účastníky univerzity třetího věku. Pozoruhodné je, že na akcích dívky mírně převažují. Vloni se u nás uskutečnilo 133 akcí, které navštívilo 8632 zájemců a zájemkyň. Rozhodně to není málo, že?

VĚDA PODLE VZORU ŽENA

Letos jsme poprvé spojili Mezinárodní den žen a dívek ve vědě se dnem otevřených dveří s názvem *Věda podle vzoru žena*. Pozvali jsme žáčky, studentky a další zájemkyně na přednášky kolegyně. Podělily se s nimi o zkušenosti ve vědě a vysvětlily jim, jak náš ústav vědkyně podporuje. Přednášky jsme streamovali na [YouTube](#). Akce se zúčastnilo více než dvacet návštěvnic, přišly studentky středních i vysokých škol. Nejvíce se ptaly na uplatnění v našem ústavu, v laboratořích je zajímaly konkrétní specializace.

S PODPOROU ŽEN MUSÍME PŘIDAT

Zatímco na sociálních sítích jsme zaznamenali pozitivní reakci a podporu, na akci nedorazil jediný novinář či novinářka a v tisku byla odezva slabá. Podle mě to ukazuje, že slovně podpořit ženy ve vědě je jednoduché, když je ale potřeba přejít k činům, začne to váznout. Což ovšem není důvod přestat. Naopak, je třeba přidat.

Nepřipojí se příště k oslavám Mezinárodního dne žen a dívek ve vědě další pracoviště? Čím víc nás bude, tím větší pozornost získáme. Nestálo by také za to, aby akce zastřešila Akademie věd ČR pod jednotným názvem? •

Do rubriky *Názory* můžete posílat své příspěvky včetně reakcí na články, které v e-časopisu *AB / Akademický bulletin* uveřejňujeme.

SVÉ NÁZORY A KOMENTÁŘE POSÍLEJTE NA
cernoch@ssc.cas.cz.

Novinky z Grantové agentury ČR: soutěže pro rok 2024 a spolupráce s Chorvatskem

Do 4. dubna 2023 mohou zájemci podávat žádosti o financování Grantovou agenturou ČR v projektech standardních i JUNIOR STAR, POSTDOC INDIVIDUAL FELLOWSHIP, mezinárodních a Lead Agency. Výsledky agentura vyhlásí v listopadu. Více se dočtete [zde»](#)

Grantová agentura ČR navázala spolupráci s chorvatskou agenturou Croatia Science Foundation. Čeští a chorvatští vědci tak mohou zažádat o financování společných projektů základního výzkumu. Více se dočtete [zde»](#)

27th Wilhelm Bernhard Workshop on the Cell Nucleus

19 - 23 Jun 2023 | Prague, Czech Republic

Ve dnech 19.–23. června 2023 se v [Ústavu molekulární genetiky AV ČR](#) uskuteční 27th Wilhelm Bernhard Workshop on the Cell Nucleus. Akce chce přispět především ke sdílení kontaktů a podpořit mladé vědce. Více informací o multidisciplinárním workshopu i registrační formulář naleznete [zde»](#)

Editujme společně!

Zúčastněte se editatonů, které se věnují vědě na Wikipedii. První ze série se zabývá tématem „Ženy ve vědě“ a uskuteční se 31. března 2023 v sídle Akademii věd ČR na Národní třídě v Praze (sál č. 206). Na místě budou zkušební editoři a editorky, s sebou potřebujete pouze počítač. Akci spolupřádá [Fyzikální ústav AV ČR](#). Více informací a odkaz na registraci najdete [zde»](#)

Webová aplikace Movapp hledá dobrovolníky

Edukativní aplikace pomáhá odstraňovat jazykovou bariéru mezi Čechy a Ukrajinci a je dostupná zdarma. Do obsahového týmu nyní potřebuje dobrovolníky se znalostí českého jazyka v psané i mluvené formě. Více informací najdete [zde»](#)

Hledají se pracovníci záchranné služby

[Etnologický ústav AV ČR](#) a [Ústav pro soudobé dějiny AV ČR](#) hledají dobrovolníky, kteří pracovali u zdravotnické záchranné služby v letech 1952–2003 a byli by ochotni sdílet své vzpomínky v rozhovoru. Více se dočtete [zde»](#)

VELETRH VĚDY

Na veletrhu vědy mohou vystavovat i vaši partneři z komerční sféry

Doporučte vašim partnerským institucím a firmám, aby na letošním Veletrhu vědy vystavovaly. Setkají se na něm vědecká a komerční sféra i veřejnost. Spolupracujete-li se zajímavou firmou či institucí, doporučte jim, aby se ve dnech 8.–10. června 2023 na naší akci prezentovala. Přispějete k lepší popularizaci vědy a výzkumu. Více se dočtete [zde»](#)

ZA PŘÍBĚHEM

jednoho etymologického slovníku

Dva a půl tisíce hesel, čtyři dekády badatelské práce a tři generace jazykovědců. **Etymologové z Ústavu pro jazyk český AV ČR dokončili etymologický slovník nejstaršího slovanského spisovného jazyka.**

Koncem loňského roku vyšel poslední, 21. sešit [Etymologického slovníku jazyka staroslověnského](#). Završil práci tři generací brněnských etymologů. Počin je o to cennější, když si uvědomíme, že rozsáhlá lexikografická díla zůstávají často pouhými torzy a jen některá z nich se podaří úspěšně dokončit. Slovník je jediný svého druhu na světě. Jeho recenze a ohlas v domácích i zahraničních vědeckých kruzích

ukazují, že je dobrým reprezentantem brněnského akademického pracoviště i české jazykovědy vůbec.

CESTA PROTI PROUDU ČASU

Koncepci slovníku vytvořila Eva Havlová, žákyně světově uznávaného etymologa, slavisty, baltisty a indoevropisty Václava Machka. Jeho vznik souvisí s okolnostmi, které nás zavádějí do padesátých let minulého století. V roce 1952 totiž v Brně vzniklo etymo-

logické pracoviště (v současnosti jedno z oddělení [Ústavu pro jazyk český AV ČR](#)), které vedl Václav Machek. Za jeho éry se oddělení věnovalo přípravě *Etymologického slovníku slovanských jazyků*, z něhož vyšly dva svazky o gramatických slovech a zájmenech. Práce na slovníku však, zřejmě z finančních důvodů, skončily v roce 1983.

Při úvahách, jak dál pokračovat v práci v oblasti slovanské etymologie a současně využít vědecký potenciál i nashromážděný bohatý slovanský

materiál, se badatelé rozhodli zaměřit na staroslověňštinu, která jako jeden z mála slovanských jazyků dosud neměla etymologický slovník.

Zásadní bylo, že tehdy vycházelo vynikající dílo paleoslovenistů pražského Slovanského ústavu *Slovník jazyka staroslověnského*, jehož slovní zásoba se tak stala materiálovou bází vznikajícího díla. Vlastní práce na

Základem staroslověnské slovní zásoby zpracované ve slovníku jsou slova domácího původu zděděná z praslovanštiny, která označují základní životní pojmy a situace. Z cizích jazyků měla na staroslověňštinu největší vliv řečtina: přejatá slova se týkala zejména teologických, právních a přírodovědných termínů, menší byl vliv latiny a staré horní

archeologové a jiní. Zájemci nemusejí znát hlaholici, cyrilici či azbuku. Všechna písmena v heslech jsou totiž s výjimkou řecké abecedy přepsaná do latinky.

TÝMOVÁ PRÁCE S PEČETÍ KAŽDÉHO AUTORA

Rozsáhlé vědecké etymologické slovníky bývají zpravidla týmovou záležitostí. U autorství více osob se jako jisté negativum projevuje, že hesla, byť se zpracovávají podle předem stanovených pravidel, nejsou a ani nemohou být jednotná. Každé heslo tak nese pečeť svého autora či autorky. V našem případě tvořili tým jak odborníci s mnohaletou praxí v etymologii, tak pracovníci začínající, kteří se v obtížném oboru, jakým je etymologie, teprve zaučovali.

Práce, které včetně přípravných činností trvaly bezmála čtyři desetiletí, zahájili vědci se zkušenostmi s etymologií i znalostmi, jak psát etymologický slovník, v čele s hlavní redaktorkou Evou Havlovou. Spolu s dalšími kolegyněmi zaškolovala mladší generaci spolupracovníků, která získaná souhrn odborných znalostí a zkušeností, tedy jakési „etymologicko-lexikografické know-how“, předala dál.

Vyvrcholením úsilí nejmladší generace by byl převod slovníku do elektronické podoby, aby se tak zpřístupnil i širší skupině zájemců, pro které může být pátrání po původu a historii slova dobrodružstvím. •

„Rozsáhlé vědecké etymologické slovníky bývají zpravidla týmovou záležitostí. U autorství více osob se jako jisté negativum projevuje, že hesla, byť se zpracovávají podle předem stanovených pravidel, nejsou a ani nemohou být jednotná. Každé tak nese pečeť svého autora.“

Ilona Janyšková, Ústav pro jazyk český AV ČR

slovníku začaly v roce 1983 excerpci staroslověnského materiálu, sestavením hesláře a už v roce 1986 v časopise *Slavia* vyšel článek o zásadách práce spolu s ukázkami některých hesel. O tři roky později, v roce 1989, vyšel první sešit.

DEŠÍTKY SEŠITŮ, TISÍCE STRAN A HESEL

Slovník má jako celek dohromady 21 sešitů, na 1164 stranách obsahuje 2468 heslových statí. Poslední dva sešity, 20. a 21., přinášejí rejstříky všech slov citovaných v jednotlivých heslech, vedle slov staroslověnských i slova ze všech ostatních slovanských jazyků i jazyků neslovanských.

němčiny. Řeckým prostřednictvím vnikla do staroslověnského lexika i slova hebrejská, několik slov je i původu arabského. Nevelkou skupinu slov tvoří výrazy protobulharského původu, které dokládají kontakt Slovanů s altajskými etniky.

Etymologický slovník jazyka staroslověnského je určen především jazykovědcům diachronního zaměření, paleoslovenistům, slavistům a indoeuropeistům, poslouží ale i studentům filologických oborů. Vysvětluje spolu s pojmenováním i materiální a kulturní realie starých Slovanů, využijí jej tudíž také odborníci z jiných vědních oblastí – například historici, etnologové, kulturologové,

ETYMOLOGICKÝ SLOVNÍK JAZYKA STAROSLOVĚNSKÉHO

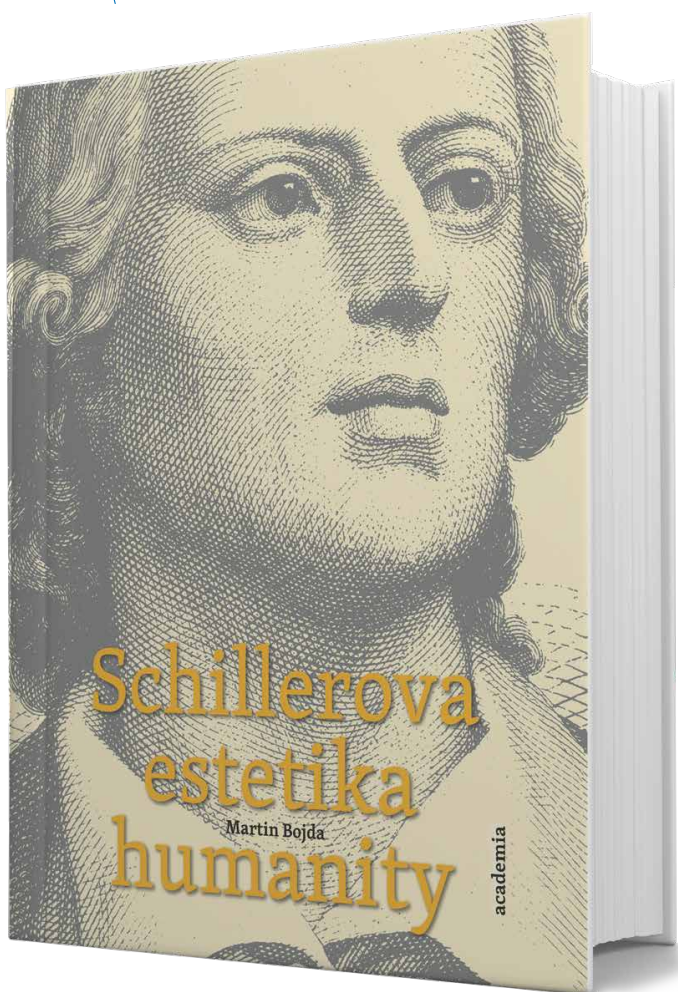
Badatelské úsilí tří generací vědců je završeno. Koncem roku 2022 vyšel poslední, 21. sešit *Etymologického slovníku jazyka staroslověnského*. Unikátní dílo, které symbolizuje kontinuitu moderního českého bádání o slovanských jazycích a literaturách, zaznamenalo velkou odezvu ve vědecké komunitě. Dosvědčuje to více než čtyřicet vesměs pozitivních recenzí z celého světa a bezpočet citací. Stal se tak běžně využívaným referenčním dílem ve slovanské a indoevropské historicko-srovnávací jazykovědě. „Staroslověňština hraje důležitou roli v jazykové kultuře a slovesnosti Slovanů. Výklad její slovní zásoby pomáhá kulturu a slovesnost Slovanů osvětlit,“ říká Ilona Janyšková z **Ústavu pro jazyk český AV ČR** a dodává, že slovník má také interdisciplinární přesah – slouží nejen jazykovědcům a filologům, ale i historikům, etnologům a literárním vědcům.

AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY
ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ

ETYMOLOGICKÝ SLOVNÍK
JAZYKA STAROSLOVĚNSKÉHO

21

Rejstříky neslovanských jazyků

SCHILLEROVA ESTETIKA HUMANITY

Martin Bojda
Academia, 2023

Friedrich Schiller byl nejmladším z tzv. v ýmarských klasiků a jedním z posledních velkých představitelů německého osvícenství. Jeho tvorba, přerovaná předčasnou smrtí a vyvzdorovaná na těžkých životních podmínkách, sahá od medicíny přes historiografii či estetiku až po poezii, jejím svorníkem a fundamentem je však filosofické myšlení. Schiller nejen jako autor teoretických spisů, nýbrž zejména jako dramatický básník hlásal osvícenské ideály a rozvíjel jejich systematické ukotvení v dialogu se starším racionalismem i rodícím se idealismem a romantismem. Předložená kniha, navazující na autorovy práce o Herderovi a Goethovi, se snaží o syntézu Schillerova myšlení napříč všemi oblastmi jeho tvorby a o zacelení citelné mezery v českém poznání moderní německé kultury, v níž se snaží ukázat právě spojnice mezi filosofií, literaturou a společenským vývojem.

HOVORY O UKRAJINĚ

Radomyr Mokryk, Jiří Padevěť
Academia, 2023

Jak vznikala ukrajinská státnost a založil Ukrajinu skutečně Lenin, jak tvrdí ruská média? Kdo byli „banderovci“ a proč toto téma dodnes vzbuzuje tolik vášni? Co byl ukrajinský Majdan a byla rusko-ukrajinská válka nevyhnutelná? Tato kniha vybízí k rozhovoru o složitých kapitolách ukrajinských dějin a pokusí se čtenáři přiblížit moderní dějiny Ukrajiny a její současný boj bez propagandistických klišé a historických mýtů. Kniha je rozhovorem mezi Kyjevem a Prahou v zimě 2022, v době, kdy na Ukrajině již skoro rok trvá válka. V průběhu minulého roku se Ukrajina opět objevila ve všech zprávách, v únoru 2022 Rusko zahájilo plnohodnotnou invazi na Ukrajinu a tento stát se ocitl ve středu zájmu všech světových médií a veřejnosti. Ruská válka proti Ukrajině ale ve skutečnosti trvá už osm let a ze strany Ruské federace je v neposlední řadě obhajována za pomoci dějin a jejich překrucování. Po mnoho let se dějiny a současnost Ukrajiny staly předmětem manipulací a nástrojem v hybridní válce, kterou Ruská federace vede proti Západu. Ukrajinský příběh se až do uplynulého roku nacházel v zajetí mnoha mýtů, které můžeme často slyšet i v České republice.

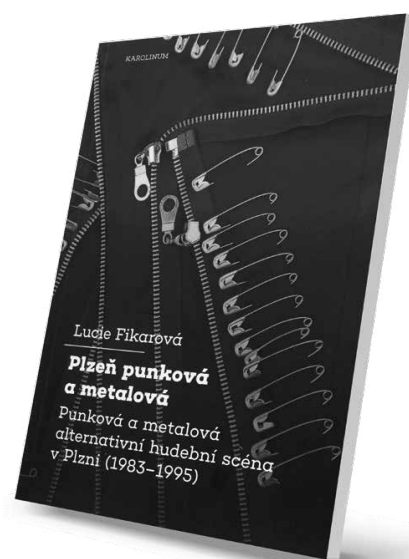
PLZEŇ PUNKOVÁ A METALOVÁ

Punková a metalová alternativní hudební scéna v Plzni (1983–1995)

Lucie Fikarová

[Karolinum, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2022](#)

Kniha popisuje rozmanité prostředí punkové a metalové alternativní hudební scény v Plzni v období osmdesátých a první poloviny devadesátých let 20. století. Spíše než na její komplexní faktografický popis se soustředí na rozvíjení a prohloubení některých témat (hudební každodennost, dynamika vztahu mezi scénami a politickými aktéry či transformace těchto scén v první polovině devadesátých let) a dává vyniknout zejména perspektivě samotných aktérů. Čerpá přitom nejen z orálněhistorického výzkumu realizovaného s muzikanty, jejich fanoušky a příležitostnými zprostředkovateli jejich koncertů, ale také z archivních pramenů a dobového tisku. V textu se věnuje pozornost hudebním skupinám, jako je Znouzectnost, Požár mlýna, Bradavice, Petr Mach aj.

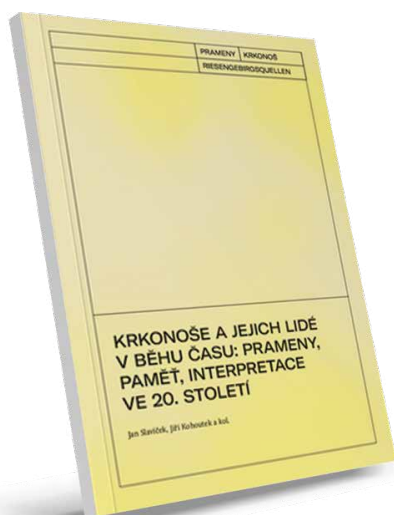
KRKONOŠE A JEJICH LIDÉ V BĚHU ČASU:

Prameny, paměť, interpretace ve 20. století

Jan Slaviček, Jiří Kohoutek et al.

[Historický ústav AV ČR, 2023](#)

Dějinný vývoj regionu Krkonoš ve 20. století organicky navazoval na události předchozích staletí. Vedle odrazu „velkých“, celostátních či nadstátních dějin působila i specifická charakteristika Krkonoš jako regionu se svérázným prostředím, obyvatelstvem a vývojem. Kniha *Krkonoše a jejich lidé v běhu času* zachycuje vybraná témata krkonošských dějin 20. století pod zorným úhlem šesti badatelských přístupů: 1. propojuje svět tzv. „velké“ historie a tzv. „malých“, regionálních dějin, 2. tematizuje komplikovanou národnostní strukturu regionu, 3. reflektuje Krkonoše jako geograficky a socio-ekonomicky specifický region s rozvinutým turismem, 4. konceptualizuje Krkonoše jako oblast poznamenanou celou řadou diskontinuit historického vývoje, 5. vnímá, že v důsledku těchto diskontinuit došlo k zásadnímu narušení podstatné části historické paměti regionu a 6. demonstruje možnosti využití širokého spektra pramenů v regionálním výzkumu.

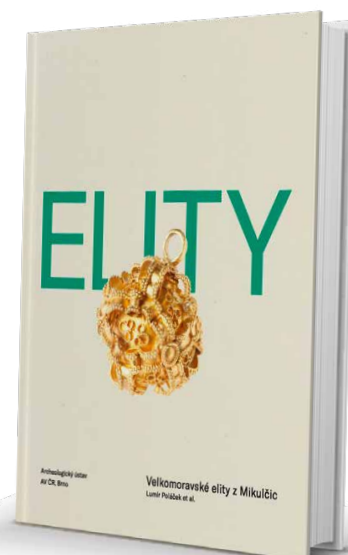

VELKOMORAVSKÉ ELITY Z MIKULČIC

Lubomír Poláček et al.

[Archeologický ústav AV ČR, Brno, 2022](#)

Kolektivní monografie zpracovává fenomén dvorského prostředí velkomoravských Mikulčic v co nejširším interdisciplinárním kontextu, zejména na základě informací z oborů historie, archeologie a antropologie. Ve čtyřech tematických blocích a čtyřadvaceti kapitolách jsou postupně představeny hlavní oblasti poznání podoby a funkce raně středověkého centra Mikulčice-Valy a života elitní složky jeho obyvatel. Po výpovědi písemných pramenů je pozornost zaměřena na Mikulčice jako ostrovní hrad a mocenské centrum. Třetí blok se věnuje vybraným kategoriím hmotné kultury elit, především luxusním výrobkům. Závěr knihy je zaměřený na bioarcheologickou výpověď kosterních pozůstatků místních obyvatel, zejména na jejich zdravotní stav a fyzickou kondici.

THE ROAD TO OPEN ACCESS PUBLISHING

Recurrent discussions abound in the scientific community about publishing research results in the open access model. **Is this approach viable? How is it being promoted in the CAS?**

Open access is often a hot topic in academic circles. How do the CAS researchers feel about open access publishing? What does Jiří Homola, Member of the Academy Council of the CAS and First Vice-Chairman of the R&D Council, have to say about this model in which scientific knowledge is made freely available to all?

Open access publishing is a modern trend in sharing research results. What is the situation with publishing research results like in general?

The results of research work are protected by copyright and industrial property rights. Unlike industrial intellectual property rights, i.e., patents, for instance, copyright is automatically valid as soon as a work is created and does not require any action. The author decides who can use their work and how – for example, by licensing it for publication in a scientific journal.

What did this process look like in the past?

Historically, the publication of results was based largely on the traditional model. The author granted a licence to the publisher of the journal, who provided it to a reader, research institution, or library on the basis of a subscription to that journal.

So what ultimately caused the traditional model to change?

Initiatives calling for more open data sharing predate the Internet. But it was its rise in the 1980s and 1990s that allowed the concept of open access to really take hold. New ways of sharing results gave rise to the first public archives, such as [Arxiv](#), and journals that offered the public

access to articles without being charged for it. Open Access was the name given to the model and it caught on. Today, it represents a set of principles and tools that allow authors to share research results without fees or other barriers.

How has the initial idea of open access transformed over more than two decades?

In the early twenty-first century, it was supported by worldwide initiatives and declarations on open access publishing, such as the [Budapest Open Access Initiative](#) (2002), the [Bethesda Statement on Open Access Publishing](#) (2003), and the [Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities](#) (2003). They responded to the development of the Internet as a medium suitable for the distribution of information.

What happened in the following years?

Open access publishing was subsequently supported by governments in many scientifically developed countries regarding public policies. In this respect, the European initiatives [Plan S](#) (2018), [Horizon 2020](#), [Horizon Europe](#), and globally the [UNESCO Recommendation on Open Science](#) (2021) have proven important. Recently, the US government has also taken a significant step. It has decided that by the end of 2025, all government agencies must ensure that the results of publicly funded research are made publicly available without delay.

Do you see this as a sign of support of open access publishing?

Yes. It clearly shows that open access is becoming a standard part of the scientific environment. Specific methods of implementation are, of course, subject to further discussion and elaboration.

But surely the pros of open access are also accompanied by cons. Are they in balance?

Every major change has its advantages and disadvantages. I consider a significantly larger readership to be >

an advantage. It's not just about the article being read on a computer or phone by readers all over the world. It's about expanding the readership and bringing scientific work to colleagues in the field and to the public alike. As research results are increasingly presented on social media, open access creates better conditions for sharing information between authors, the public, and public policy makers.

What other advantages of would you highlight?

Faster use of research results. They are made available online immediately after being accepted for publication, allowing the community to familiarise itself with the new results and make use of them to accelerate their own research. I think this advantage will become more important with the advancement of AI and machine learning search engines and software. This is because they will be of use in effectively exploiting open information resources. It will lead to accelerating research work and ultimately to a reduction in 'repetitive' output and a more efficient use of public funds. The fight against the COVID-19 pandemic has shown us how important rapid and flexible data sharing is for tackling global challenges.

Let's also talk about the negatives...

Usually these comprise the demands and costs of securing research data and the associated fears of data loss and misuse. Therefore, it's necessary to choose an appropriate licensing policy for third party use of data and to be careful about security regarding storage and structured data sharing – i.e., determining who can access it and under what conditions. This entails the cost of developing the corresponding infrastructure.

And what about publication fees? Do changes to open access publishing affect them too?

At present, the costs of open access publishing are relatively high. The article processing charge (APC) ranges anywhere from one thousand to over ten thousand USD per article. Costs are in fact often even higher due to the "double" fee system. But the situation is changing with new generations of so-called transformative agreements with publishers.

What do you mean by that?

Hybrid Open Access journals, which publish articles both traditionally and as open access, charge authors a fee for open access publishing and their affiliated institutions a subscription fee at the same time. Transformative agreements between institutions and publishers redirect a portion of the "readership" fees to support open access publishing.

What else do you see as a potential threat?

Open access could potentially widen the gap between developed and less developed economies. Though it allows published work to be read almost without barriers around the world, it limits the ability of researchers from poorer

Prof. Ing. JIŘÍ HOMOLA, CSc., DSc.

Member of the Academy Council of the CAS

Jiří Homola's work focuses on biophotonics, especially optical biosensors. In 2022, he became the First Vice-Chairman of the R&D Council. He has published more than 170 scientific papers (more than 21,000 citations, h-index 61). He is responsible for the periodic evaluation of the CAS institutes and the coordination of this agenda with the national R&D evaluation system. His agenda also includes activities in the field of Open Science.

Every major change has its advantages and disadvantages. I consider a significantly larger readership to be an advantage. It's not just about the article being read on a computer or phone by readers all over the world. It's about expanding the readership and bringing scientific work to colleagues in the field and to the public alike. As research results are increasingly presented on social media, Open Access creates better conditions for sharing information between authors, the public, and public policy makers.

Jiří Homola, Member of the Academy Council of the CAS

countries to publish in the same journals due to the high costs. Along with achieving balanced contractual relationships with publishers, this is something we need to pay attention to in the coming years. If it will be possible to resolve these issues and set up open access in a sustainable way, it will help share research results more quickly and efficiently and ultimately improve the quality and effectiveness of research.

▼ So the phenomenon of open access publishing is still growing...

The fact that publishers are introducing open access journals or allowing the open access publication of individual articles in a journal that initially used a fee-based model is not occurring just due to pressure from the scientific community and the mentioned benefits. Scientific publishing has become a powerful media industry. There are an estimated thirty thousand scientific journals in the world. The steep increase in publication output is giving rise to new publishers and journals, with the number of scientific journals growing by 5–7% every year.

▼ Is the original model still sustainable then?

The rising publication costs make it expensive and difficult to sustain in the long term. But the problem is generally more complex. One of the challenges will therefore be to assess what service scientific journals provide in comparison to open access repositories and what value they have for the community, and then linking this decision with determining grant project requirements and budgets. This is also related to the evaluation of project proposals and outputs, which will have to prioritise quality over quantity.

▼ You mentioned the annual increase in the number of scientific journals. Does this also include so-called predatory journals?

It doesn't necessarily have to be predatory journals that benefit from the open access publishing model, but at the same time, they do not have a good peer review process in place and aren't perceived by the scientific community as being of high quality and credibility. In fact, in addition to

low-quality or even predatory journals, there are also high-quality journals that provide open access publishing.

▼ How can we tell a high-quality journal from a predatory journal?

We are quite good at identifying the criteria that trustworthy journals of a high standard should meet. Recognising a journal that is “blatantly” predatory is relatively easy. For journals in the “grey area”, it is often possible, but not always easy. Methods on how to identify predatory journals use many criteria. Journals may also evolve over time, and their quality thus isn't fixed in stone. That's why we need to have a verification procedure in place at our institutes.

▼ What kind?

One that ensures that not only the content of the manuscript will be assessed, but also the choice of the journal to which it is submitted prior to being sent to the journal in question. The CAS held a session last year, where representatives of the CAS institutes received recommendations on how to proceed in identifying predatory journals and shared their positive and negative experiences.

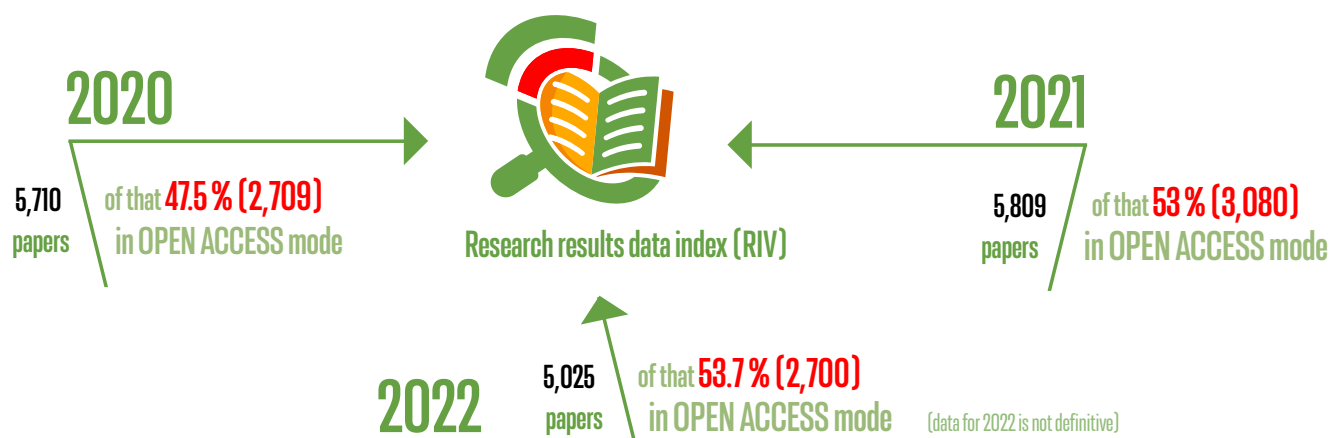
▼ What do you think about open access in relation to research assessment?

It is in line with the drive for responsible R&D evaluation, where results are not evaluated according to the impact factor of the journals in which they are published, but according to their real impact – i.e., how they are received by the scientific community in terms of citations not only in journals, but also in patents, public policies, news, social media posts... This is also confirmed by international declarations – for instance, the [San Francisco Declaration on Research Assessment](#) (2013) and most recently the [Agreement on Reforming Research Assessment](#) (2022).

▼ But the previous national R&D evaluation system, based on the “coffee grinder” methodology, played into the hands of predatory journals...

How the evaluation process is set up will inevitably affect the scientific environment. It has a tendency to partially

HOW MANY PAPERS PRODUCED BY THE CAS INSTITUTES ARE AVAILABLE IN OPEN ACCESS MODE?

adapt to the criteria including the publishing practices of researchers and institutions. The “coffee grinder” methodology did not ascertain the quality and merits of published research work, but mechanically “scored” results according to the type of output. It was thus definitely responsible for the acceptance of predatory journals. Without quality control, it placed them on the same level as journals with an adequate peer-review system.

Has the current *Methodology 17+* in place changed this practice?

The current national system is a step forward. Even so, identifying publications in predatory journals remains a complex task and requires sufficient attention from the provider. At the same time, the system needs to focus on the quality and benefits of the results rather than their quantity or where they are published.

Do we have mechanisms in place at the CAS to alert researchers to the dangers of publishing in predatory journals?

Predatory journals have been the topic of debate for the CAS management, and the Science Council has issued recommendations. We’ve agreed with the CAS institutes that we must continue to address the issue. However, given the rapid developments in the scientific media and the sheer number of journals in which our researchers publish, it is hard to imagine a centralised system that could provide an updated list of publication “threats” in all the fields of research we work in. Publication strategies and control mechanisms have to be set up with regard to the specificities of any given field – hence the central role of the relevant entities of the CAS institutes.

What is the attitude of the CAS researchers towards open access?

The level of acceptance varies. In fields such as mathematics, computer science, and theoretical physics, open dis-

tribution of publications, source code, and data is already quite common. However, open access is gradually gaining ground in other disciplines as well – though not as fast. The relatively high fees and whether the funder of the research they are planning to publish requires or recommends open access publishing play a role.

Do Czech funding entities also reflect the importance of open access?

Yes. For example, the Czech Ministry of Education, Youth and Sports requires open access publishing of results in its [Johannes Amos Comenius](#) and the [National Recovery Plan – EXCELES programmes](#). The Technology Agency requires the provision of research data and, for selected programmes, open access to selected types of results in its [SIGMA](#) or [KAPPA](#) programmes and others. The Czech Science Foundation classifies fees for open access publishing as an allowable cost.

How prepared are we for these changes at our institution?

The institutional repository of the CAS (ASEP), managed by the Library of the CAS, has been in place for some time. It can be used to upload full-text publications and research data. By storing full texts in the repository, we can fulfil the so-called green open access model. But there are more ways to support the development of open access. That is also why we are expanding centralised support.

Can you be more specific?

The Open Science Department was established in the Library of the CAS in autumn 2022. It offers expert support to the CAS institutes – whether in setting up their system for storing and publishing data, creating data management plans, or choosing a data repository to house data. The new entity will allow them to make proper use of open access – a key tool for promoting greater equity and inclusivity in the dissemination of knowledge.

**Nuclear
Compartments
and Gene
Expression**

**Novel Methods
in Nuclear
Research and
Diagnostics**

**DNA Replication,
Repair
and Disease**

**27th
Wilhelm
Bernhard
Workshop
on the
Cell
Nucleus**

**Pathogenesis
and Cancer**
organized as a
Symposium of the
Society for Histochemistry

**Nuclear Lipids
and Phase
Separation
in Health and Disease**
organized as a workshop of
the COST Action CA 19105

**19 – 23 Jun 2023
Prague, Czech Republic**

STIPENDS

FOR YOUNG RESEARCHERS
BY THE INTERNATIONAL
VISEGRAD FUND & SOCIETY
FOR HISTOCHEMISTRY

Apply

PROGRAM

COMPOSED OF 5 SESSIONS
INCLUDING POSTER
SESSION, EXHIBITION AND
RICH SOCIAL PROGRAM

Register

INTER- NATIONAL

PROGRAM COMMITTEE
CONSISTING OF ESTABLISHED
SCIENTISTS FOCUSING ON
THE CELL NUCLEUS

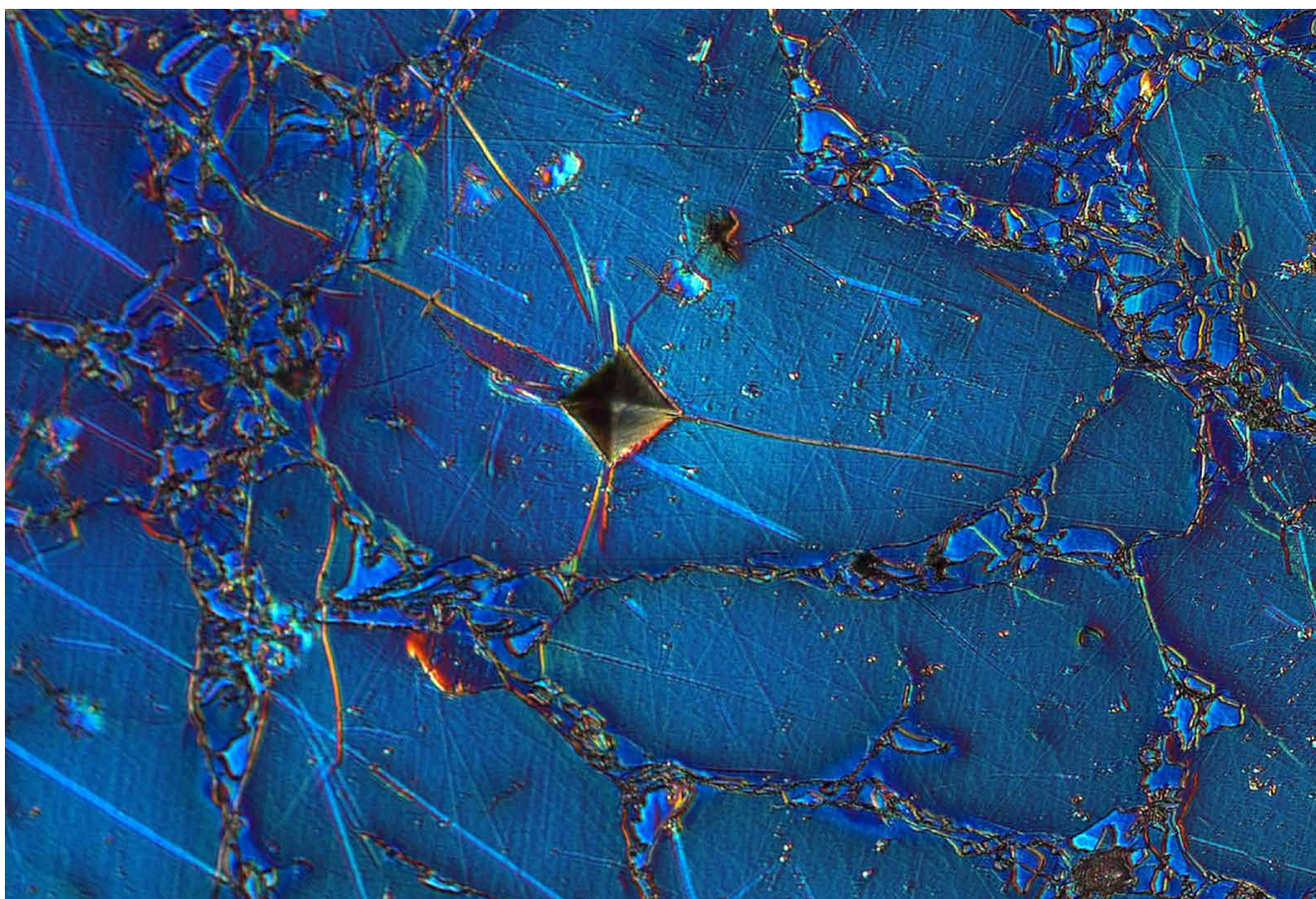
Learn more

The Habsburg monarchy in the 19th century and the history of its local government, political culture, and education. These are the fields of study that are the subject of Peter Urbanitsch's research. On 23 February 2023, he received the František Palacký Honorary Medal of Merit from the President of the Czech Academy of Sciences, Eva Zažímalová, for his contribution to historical sciences and his years of cooperation with Czech historians. The award ceremony, held at the Villa Lanna in Prague, was also attended by the Ambassador of Austria to the Czech Republic, Bettina Kirnbauer. Peter Urbanitsch has long worked as a researcher at the Austrian Academy of Sciences. Considered an expert on the history of the Habsburg monarchy, he has made his mark in the world of Austrian historiography mainly as co-author of nine volumes of the monumental series *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. This magnum opus and flagship of Austrian historiography stands out not only due to its

scope, but especially due to the quality of its production and its international authorship.

The Institute of Organic Chemistry and Biochemistry of the CAS (IOCB) and Gilead Sciences announced today that the Gilead Sciences Research Centre (GSRC) at IOCB has been extended to address areas of high unmet medical need. Gilead Sciences will provide funding and collaborate on several projects at IOCB across virology, inflammation, and oncology. The GSRC partnership programme arose out of a unique collaboration between IOCB Prague and Gilead Sciences, Inc. dating back to the 1990s, when Gilead licensed several nucleotide analogue compounds discovered by Czech chemist Antonín Holý from IOCB Prague. As a result, three of these compounds (cidofovir, tenofovir, and adefovir) were successfully developed into multiple drugs that are now improving the quality of life for millions of people living with HIV/AIDS and hepatitis B (HBV) around the globe. ●

VĚDA FOTOGENICKÁ
JAROMÍR KOPEČEK
Fyzikální ústav AV ČR

Vpich v modré – Reziduum měření mikrotvrlosti v aluminotermicky redukováné hlubokomořské konkreci se 100% přebytkem hliníku.

VELKOMORAVSKÉ MIKULČICE VIRTUÁLNĚ

NOVÉ POHLEDY OTEVÍRAJÍ PROSTOR NOVÝM OBJEVŮM

PRAHA / GALERIE VĚDA A UMĚNÍ

10. 3. – 9. 6. 2023

AKADEMIE VĚD ČR / NÁRODNÍ 3 / VSTUP VOLNÝ PO-PÁ 10-18

Výstava je jedním z výstupů projektu Virtuální vědecký model velkomoravských Mikulčic jako systém interaktivní dokumentace, prezentace a archivace dlouholetého systematického archeologického výzkumu, financovaného Ministerstvem kultury v rámci programu NAKI II (DG18P020VV029).

Realizaci výstavy podpořila Akademie věd České republiky

AKADEMICKÝ BULLETIN

Akademie věd
České republiky

Vydává

Středisko společných činností AV ČR, v. v. i.
Národní 1009/3, 110 00 Praha 1
IČO 60457856

Adresa redakce

Odbor akademických médií DVV SSČ AV ČR
Národní 1009/3, 110 00 Praha 1
tel.: +420 221 403 513
e-mail: wernerova@ssc.cas.cz

Šéfredaktor

Viktor Černoch
e-mail: cernoch@ssc.cas.cz

Editor

Luděk Svoboda
e-mail: svobodaludek@ssc.cas.cz

Redaktorky

Zuzana Dupalová, Leona Matušková, Radka Římanová
a Markéta Wernerová

Fotografka

Jana Plavec

Produkční

Markéta Wernerová

Korektorka

Irena Vítková

Překladatelka

Tereza Novická

Sociální sítě

Anna Jaklová

Grafika

Josef Landergott a Luděk Svoboda

Redakční rada

Markéta Pravdová (předsedkyně), Ondřej Beránek (místopředseda),
Martin Bilej, Eva Doležalová, Zdeněk Havlas, Jiří Chýla, Jiří Ludvík,
Ilona Müllerová a Kateřina Sobotková

Elektronický měsíčník *AB / Akademický bulletin* vychází jednou měsíčně kromě července a srpna (10× ročně) výlučně pro vnitřní potřebu Akademie věd ČR. Uzávěrka dalšího čísla je vždy **do konce předchozího měsíce**. Číslo 2/2023 vyšlo 28. února 2023.

Jakékoli šíření části či celku v libovolné podobě je bez písemného souhlasu vydavatele výslovně zakázáno. Nevyžádané materiály se nevracejí. Za obsah inzercí redakce neodpovídá. Změny vyhrazeny.

Všechny texty stejně jako fotografie na str. 2, 3, 8, 12, 20, 24 jsou uvolněny pod svobodnou licencí CC BY-SA 3.0 CZ.

https://www.linkedin.com/company/akademie-ved-ceske-republiky/akademie_ved_cr

https://twitter.com/akademie_ved_cr

www.avcr.cz

<https://cs-cz.facebook.com/akademieved/>

<https://www.instagram.com/akademievedcr/>

<https://twitter.com/CzechAcademy>

Máte námět na téma nebo byste chtěli přispět článkem do rubriky „Z pracovišť“? Napište nám na cernoch@ssc.cas.cz nebo svobodaludek@ssc.cas.cz.